

Erik Lindgren

Om några postanordningar på

Norra Öland

Posthistorisk skrift nr 404

Förlagan till detta häfte tillverkades
11 dec 2003.

Förord

Med häften nr 209 – 214 i den posthistoriska serien har jag avsett att försöka berätta något om utvecklingen för alla postanstalter på Öland. Detta speglas också i hittills utgivna register över litteratur om post- och samhällshistoria. Men även häfte nr 215 med titeln "postuppsyningsmansplatser" berör Öland, om än i ringa omfattning. I föreliggande häfte, som jag numrerar 215 B, har jag med tanke på dem som samlar ölandslitteratur, gjort ett utdrag av de aktuella textdelarna ur häfte nr 215 och kort också berört Borgholm, även om häftesrubriken därmed kan anses missvisande.

I några tidigare häften har jag återkommit med försök att förklara den snåriga postala terminologin. Den förklarar beteckningar som postkontor, poststationer, postexpeditioner, brevsamlingsställen, postombud, postställen mm. För postens kunder torde graderingen inte ha haft någon större betydelse. Övergången år 1986 till beteckningen *postkontor* för alla slag av fasta postanordningar tyder på att postledningen insåg detta.

Med tanke på detta häftes innehåll redovisar jag nedan en detalj i postens terminologi. Postkontor var den ursprungliga beteckningen för de fasta punkter som inrättades vid tillkomsten av det offentliga postnätet 1636. De förestods av postmästare.

Utöver postmästare fanns det redan i slutet av 1600-talet ett fåtal s k postuppsyningsmän, i huvudsak i anslutning till sjöpostlinjer. Flera sådana tillkom efter 1830 års regeringsbeslut om förbättrad postgång. De tillsattes i glest befolkade delar av landet, huvudsakligen i Norrland. De fasta postanstalter eller "serviceställen" som därigenom kom till stånd, kallades **postuppsyningsmansplatser**. Deras totala antal översteg aldrig samtidigt 21, d v s det antal som fanns 1860, när regeringen fattade beslut om poststationer på landsbygden. Postuppsyningsmansplatserna ersattes under femårsperioden 1861-1865 med poststationer.

Växjö i december 2003

Erik Lindgren

Borgholm

Till Stora Rör förflyttades från Trygggestads by omkring 1810 det postkontor som enligt ett kungligt brev den 16 januari 1750 ursprungligen hade inrättats vid Borgholms kungsgård år och 1806 blivit flyttat till Trygggestads by i Röpplinge socken. Önskemål vid detta tillfälle att i stället för till Stora Rör flytta postkontoret till Borgholm nonchalerades, men en postuppsyningsman anställdes i Borgholm. Denne lydde under och redovisade sina transaktioner till postmästaren i Stora Rör. Skälet för postkontorets förflyttning torde ha varit att avståndet till fastlandet var kortast vid Stora Rör varigenom man vann tid på postöverföringen via Revsudden.

Borgholms stad kompenserades sålunda vid flyttningen av förvaltningspostkontoret till en avlägsnare plats på så sätt att en postuppsyningsman anställdes i Borgholm den 1 juni 1844. Han lydde under postkontoret i Stora Rör, vilket hade namnet Borgholm till och med maj 1850. Därefter inrättades ett förvaltningspostkontor i Borgholms stad, och de sex åren med en postuppsyningsman i Borgholm kan sålunda betraktas som en parentes i Borgholmspostens mycket långa historia.

Böda

Det var i huvudsak i norrländska glesbygder som postuppsyningsmansplatser inrättades. Ett och annat exempel finns söderöver, t ex Böda och Borgholm. I Borgholm var det bara fråga om en övergångsanordning under tiden 1844-1850, som framgår av föregående avsnitt i detta häfte.

I Böda var förutsättningarna annorlunda. Utan att vara formellt anställd av postverket fanns en uppsyningsman för posttrafiken till och från Gotland från omkring 1681, när provinsen Öland återlämnats till svenska staten av exdrottning Kristina. Enligt kanslikollegii förslag 1691 skulle uppsyningsmannen få en ärlön på 12 daler silvermynt. Då hade sedan två år tillbaka även Gotland tillförts svenska kronan genom drottning Kristinas död 1689. Postuppsyningsmännen var verksamma i Gaxa och Böda eller Engjernsudd och Kårehamn om de förstnämnda hamnarna av någon anledning inte gick att använda. I avsnittet i detta häfte med en sammanställning över postuppsyningsmansplatserna redovisas dock Öland först från och med 1848 då en avlönad postuppsyningsman med instruktion blivit tillsatt.

Till namnet är åtminstone några av de äldre postuppsyningsmännen kända, men något formellt beslut om inrättande av en postuppsyningsmansplats i Böda finner vi inte förrän genom 1847 års instruktion för en funktionär på denna plats. Denne, förre ryttmästaren och friherren Melcher Falkenberg, tillsattes formellt med 1848 års ingång.

Ett försök gjordes att redan efter 2½ år få postuppsyningsmansplatsen höjd till postkontor. Det skedde genom en fyra sidor lång skrivelse i juni 1850 från företrädare för Böda, där man inledningsvis motiverade sin önskan på följande sätt:

"På grund därutav att Postuppsyningsmannen vid Böda hamn Herr Baron Falkenberg arnar avsäga sig all vidare befattning med våra brev, dels emedan hans åliggande endast är tillsyn över Gotlands-Posten, den tid av året den passerar Böda hamn, dels emedan han icke är förbunden, att utan arvode hålla Postväska för vår räkning till Borgholm och vi således äro i bekymmer att icke vidare få åtnjuta den säkerhet och ordning med brev och Penningremisser vi hittills haft genom Herr Baron Falkenbergs beredvillighet och omtanke, få vi till Kungl. General Post-Styrelsens gunstiga betänkande i ödmjukhet anföra följande:

En tid efter sedan Herr Baron Falkenberg blivit anställd som Postuppsyningsman vid Böda hamn kom han i erfarenhet av att brev och penningremisser som härifrån avgingo med Postporto till Borgholm eller hit ankomme, icke i Lösväska voro eller kunde vara i säkerhet varken för emottagare eller avsändare, och i följd därav anmodades Herr Baron Falkenberg att hos Kungl. General Post-Styrelsen å våra vägnar anhålla om ett postkontors inrättande på Böda hamn, vartill Herr Baron Falkenberg nekade; men däremot lovade Herr Baron Falkenberg att, ehuru sådant icke

tillhörde hans egentliga åtagande vid Posten, under eget ansvar avsända och uttaga våra brev, samt överenskomma med Postmästaren å Kungl. Postkontoret Borgholm eller Stora Rör, att breven, såväl rekommenderade som icke rekommenderade, måtte till honom översända".

De svårigheter som lösts genom Falkenbergs välvilja skulle nu åter uppstå med hans avgång och skrivelsen utmynnade i en önskan att Falkenberg skulle genom lönehöjning vid utbyte av postuppsyningsmansplatsen mot ett postkontor förmås att bli kvar i postverkets tjänst. Den postuppsyningsman som fungerat före Falkenbergs formella tillsättning var kontraktsprosten. Denne fogade till framställningen ett intyg, här återgivet i 70% förminskning.

Underkastad, som varit Post i Böda sedan 1829 och under
Lenn Lid, för Åren Barne Tackenberges tjänst, samt
nu är ett obetydligt förändring af brorens afseende i slott
väggar, för för förändring för Kungl. General Post Styrelsen
medelst en önskan uttillad: det förändring avseende
af sockens förändring, med postuppsynings tjänst, måtte
tas i betraktning, samt de följande förändring avseende
nu förändring till en affärs. Böda den 6 Juli 1850.

Pontus Winroth
Post. i Borgholm

Poststyrelsen remitterade ärendet till bl a postmästaren i Borgholm, Carl Magnus Lidmark. Denne var i sitt svar den 22 augusti 1850 inte oväntat emot förslaget att byta ut postuppsyningsmansplatsen mot ett fullständigt förvaltningspostkontor. Omsättningen var alltför ringa och postverkets kostnader skulle ökas utan att några fler inkomster inflöt. Dessutom ansåg sig Lidmark "övertygad att, ifall ifrågavarande ansökan om postkontor beviljas, så skall med mera skäl, många andra socknar likaledes göra en dylik anhållan, och då skulle slutligen bli Postkontor på varje postgård".

Länsstyrelsen stödde sig på Lidmarks inställning och avgav det yttrande som återges på nästa sida. Som framgår av tillskriften under adressraden remitterade poststyrelsen ärendet till kammakontoret, där Pontus Winroth skrev ett utlåtande den 16 september 1850.

Till Kungl. General Post Styrelsen.
1850 den 17/9 föred. och Remitt. till yt-
trande af Kammar Kontoret.

Ex officio
Aug. Dahlerus

Med återställande af de uti Kungl.
General Post Styrelsen skrifvesse den 20/8, näst-
kommande Augusti för inrättningen i Böda, an-
gående inrättande af ett Postkontor vid
Böda på Otteid, får jag, såsom eget yttrande
i ämnet, uti meddelat, att jag, med affe-
rende å Guld Postmästarens Lidmark om
afseende, finner mig icke kunna tillfreds
uppfyllas i befallande. Gäller Landt,
Göteborg den 9 September 1850.

Pontus Winroth

Pontus Winroth, som tycks ha varit ensamvarg, ansåg icke "skäl vara att något avseende fästes å begäran om ett Postkontors inrättande vid Böda hamn, vilken begäran synes egentligen hava tillkommit av önskan att kunna förskaffa nuvarande Postuppsyningsmannen därstädes baron Falkenberg tillökning i det årliga arvodet av 100 riksdaler han i och för denna befattning av Postverket innehar". Sedan poststyrelsen tagit ställning till Winroths utlåtande beslöts den 17 september 1850 att utlåtandet skulle gillas. Det blev sålunda inte något förvaltningspostkontor i Böda. Men Falkenberg blev ändå kvar som postuppsyningsman och när en poststation inrättades där den 15 februari 1861, blev han poststationsföreståndare.

Därmed var han en av landets tolv tidigaste funktionärer med denna titel. Med oförändrad status fanns poststationen i Böda kvar till och med augusti 1967, under perioden 1906-1961 förenad med järnvägsstationen. Även om det ligger utanför detta häftes titel lämnar jag här uppgift på de föreståndare som haft ansvar för poststationen efter Falkenberg, som avgick 1865: handlanden Svante Reinhold Lundberg (1865-1875), folkskolläraren Peter Westin (1875-1900), folkskolläraren Eric Godenius (1900-1903), handlanden Alfred Söderlund (1903-1906), stationsinspektörerna Axel Crona (1906-1908), Bernhard Lindahl (1908-1931), Gunnar Hagström (1931-1949), Thorvald Wickström (1949-1956) och Torsten Olsson (1956-1961) samt för den från järnvägen skilda poststationen Mona Oscarsson (1961-1964) och Harriet Nilsson (1964-1967).

Här skall avslutningsvis nämnas ett exempel på bekymmer av det slag som Falkenberg kunde uppleva medan han ännu var postuppsyningsman. En kort tjänsteanteckning med orden "Låset får han köpa" på hans brev till poststyrelsen i november 1860 bekräftar en skyddsåtgärd mot brott av det för postverkets del mera ovanliga slaget. Falkenberg hade tidigare anmält, att kolboden vid reservangöringsplatsen i Engjernsudde hade blivit tullad på sitt innehåll. Nu rapporterade han att han "sent omsider råkat smeden Wennberg i Grönkulla". Rådslag med denne föranledde honom att rapportera följande:

"Hänglås för kolboden uppfyller icke sitt ändamål, emedan den både kan uppdyrkas och sönderbrytas; utan har jag hos smeden Wennberg påsett en sorts fällbomslåsar, vilka varken kunna sönderbrytas eller uppdyrkas och åtager sig smeden Wennberg att en sådan lås förfärdiga och fastsätta för 3 rdr rmt".

Den 29 december 1860 anmälde Falkenberg till poststyrelsen att han hade avsynat smedens arbete. Det blev dyrare än förutsett på grund av att kolboden hade två dörrar, men poststyrelsen beslöt ändå den 7 januari 1861 att postmästaren i Borgholm skulle av postmedel betala de fem riksdaler som sluträkningen gick på.

Smeden Johan Wennberg anlätades vid utredningen av den begångna kolstölden. Han hade noterat att "Sven Nilsson den äldre i Dykärr den 24 sistlidne augusti lämnade cirka 2 kappar stenkol till smide". Wennberg hade betvivlat dennes uppgift att det var s k plock-kol, eftersom kolstyckena var väl stora. I brist på bevis lät poststyrelsen dock frågan om kolstölden bero.

Några postorter inom Böda socken

Ehuru det inte ryms inom häftets titel har jag i anslutning till uppgifterna om Böda funnit det lämpligt att här också beröra postservice eller ifrågasatt sådan vid några andra platser inom Böda socken, Byxelkrok, Skäftekärr och Torp, inte minst därför att Byxelkrok är en historiskt sett mycket sent tillkommen poststation.

Byxelkrok

I ett brev till poststyrelsen den 18 augusti 1937 redovisade postdirektionen i Linköping en utredning om begärd poststation i Byxelkrok. En omnibusskommitté hade ifrågasatt att den gående lantbrevbäringen på linjen Böda-Byxelkrok-Nabbelund-Böda skulle dras in och ersättas dels med en poststation och dels med lantbrevbäring på en linje Byxelkrok-Grankulla-Nabbelund samt cykelbud till Enerum och Hunderum.

Postmästaren i Borgholm föreslog en alternativ lösning, vilken i stort sett accepterades av poststyrelsen. Efter kontakter i namnfrågan med bl a Kungl. Ortnamnskommissionen beslöt poststyrelsen den 17 september 1937 att en poststation med namnet Byxelkrok skulle inrättas med 1938 års ingång vid hamnen med samma namn och att postföring skulle anordnas med vardagliga turer mellan Böda och Byxelkrok.

Ib. 2305

Kungl.

Generalpoststyrelsen.

KUNGL. GENERALPOSTSTYRELSEN		
Den 17 September 1937		
D. Nr Ib 2305		
Grupp	AVD.	KÄLL
XIII	B.	

Till Kungl. Ortnamnskommissionen.

OK. Ser 55 -
1937
mh. 1/17

Fråga föreligger om inrättande av poststation vid Byxelkroks hamn inom Böda socken av Kalmar län.

Generalpoststyrelsen har äran anhålla om meddelande, huruvida från Eder sida finnes något att erinra mot namnet Byxelkrok såsom benämning på poststationen i fråga. Stockholm den 30 augusti 1937.

KUNGL. GENERALPOSTSTYRELSEN

Ruan Thorsman

Ortnamnskommissionens yttrande.

Mot ovanstående namnförslag har kommissionen intet att erinra. Stockholm den 7 september 1937.

KUNGL. ORTNAMNSKOMMISSIONEN

August Herzelman för en Sulem Sikkhalting

Till poststationsföreståndare antogs Anna Lindahl under poststationens första fem månader, varefter Paul Lindahl övertog befattningen i och med att han blev myndig (född den 23 maj 1917). Han avled i juli 1940 och Anna Lindahl blev åter föreståndare. Den 1 oktober 1943 tillträdde snickaren Stig Johansson och fick uppleva en så kraftig utveckling av rörelsen att poststationen höjdes till postexpedition den 1 oktober 1966. Han fick därmed titeln stationsmästare. Bara fem år senare diskuterades indragning av postexpeditionen men med lång framförhållning. Vid festligheter i anslutning till 100-årsjubileet för Färjestadsposten i juli 1971 talade postmästare Einar Ericsson i Kalmar om detta. Stationsmästaren var själv fullmäktigeledamot i Borgholms kommun, dit Byxelkrok hörde efter kommunsammanslagningen. Han avled emellertid före uppnådd pensionsålder.

I långsiktplaneringen ingick ett beslut om nedläggning av posten i Byxelkrok 1986 i anslutning till Stig Johanssons pensionering. När denne avlidit dessförinnan uppvaktade en delegation, ledd av kommunalrådet Ivar Nilsson postområdeschefen i Kalmar på hösten 1984. Följande vår följdes detta upp av en lista med 500 namnunderskrifter för postens bevarande och postområdeschef Nils Calmsund presenterade en positiv lösning. Det blev bara fråga om inskränkning i öppethållandetiderna.

Genom ändrad terminologi kallades postexpeditionen för lokalpostkontor 1977 och från och med 1986 enbart postkontor. Även i de allt snålare vindarna på 1990-talet fick byxelkroksborna ha postservice kvar, men postkontoret ersattes den 3 maj 1993 med "post i butik", som den gemensamma termen är för denna slags anordning, nämnd i avsnittet "Terminologi för postanstalter". Entreprenör åt Posten blev i detta fall Borgholms kommun med Anita Hallberg som ansvarig för in- och utlämning av försändelser och expedition av in- och utbetalningar..

Skäftekärr

Ett försök i oktober 1911 med jägmästaren Olof Coos som initiativtagare för att få en poststation vid Skäftekärrs anhaltstation hade inte någon framgång, sedan postmästare Victor Theorin i Borgholm utrett förutsättningarna. Poststyrelsen beslöt den 26 januari 1912 att inte bifalla framställningen.

Torp

Många orter med mindre invånareantal än Böda norra sockendel hade fått egna poststationer. Det menade representanter för Torp när de skrev den 5 maj 1899 till poststyrelsen och begärde att få en poststation. Bland initiativtagarna fanns folkskolläraren Emil Dahl i Enerum samt handlanden C G Nilsson och skepparen Nils Jonsson i Torp.

De framhöll att behovet av en poststation i den norra sockendelen funnits länge, men ansökan hade inte gjorts tidigare, då en landsväg saknats dit. Då norra sockendelen var skild från socknen i övrigt genom "den milsvida Böda kronopark", hade invånarna i de fem större nordliga byarna och många enskilt liggande hemman en eller upp till halvannan mil till närmaste poststation. Totalt rörde det sig om cirka hälften av hela socknens invånareantal, d v s ettusen personer, som skulle kunna dra nytta av den önskade poststationen.

Det gick lång tid innan petitionärerna fick något svar. Ärendet remitterades till postinspektören i södra distriktet och under utredningsarbetet blev de oroliga. De fick veta att de tjänstemän som sysslade med ärendet var benägna att föreslå lantbrevbäring i stället för en poststation i Torp, en linje för östra och en för västra delen av området. Detta trodde de skulle bli dyrare än kostnaderna för en poststation i förening med postföring som de i framställningen hade beräknat till 206 kronor om året, varav 50 kronor föll på arvode till poststationsföreståndaren.

Innan de ännu fått något svar på ansökan skrev de därför på nytt, den 19 mars 1900, till poststyrelsen. De uttryckte farhågor för att brevbararna inte "hinna hos var och en personligen avlämna post, utan måste åt sig utverka tillstånd att få avhämta och avlämna all en bys post på ett ställe, vilket ej torde bli lätt". De uttalade också oro för värdeförsändelser och menade att invånarna trots brevbarning skulle behöva göra många besök vid poststationen i Böda.

Postinspektör Victor Melander meddelade nu poststyrelsen att vid eventuellt bifall till hans samtidigt avlätna framställning om lantbrevbäring på norra Öland skulle sökandena informeras "om lantbrevbäres befogenhet att fortskaffa rekommenderade postförsändelser samt att tillhandagå med förskrivning av tidningar". Med redovisningen till poststyrelsen sände postinspektören ett förslagskontrakt med Nils Peter Lundqvist från Kyrketorp att fullgöra lantbrevbäring med tre turer i veckan på en 25 kilometer lång ringlinje från Böda över Stora Mossen, Hunderum, Enerum, Torp, Melby, Gettrum, Dykäret, Sjöstorp och Grankulla. Lundqvists ersättning skulle bli kr 1:80 per tur. Detta motsvarade en årskostnad på kr 187:20, vilket alltså var lägre än vad petitionärernas kalkyl visade.

Men det var inte bara den 19 kr lägre årskostnaden som postinspektören åberopade, när han sökte bifall på sin framställning. Han höll nämligen före, "att det större flertalet utav vederbörande korrespondenter skulle bli bättre tillgodosedda genom den ifrågakämda lantbrevbäringen med två veckoturer än genom inrättande av poststation i Torp med postföring tre gånger i veckan fram och åter å en linje Böda-Torp".

Böda sockens norra del fick således inte den önskade poststationen, utan poststyrelsen biföll postinspektörens framställning. I augusti 1900 började Nils Peter Lundqvist sin vandring med postväskan. Långt senare skulle ändå en poststation inrättas nära Torp, nämligen den i Byxelkrok, varom berättats i ett tidigare avsnitt.